

Zagospodarowanie turystyczne parku narodowego Krugera (RPA) – wybrane aspekty

Tourist infrastructure of Kruger National Park (RSA) – selected aspects

Maciej Jędrusik

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej
ul. Sidorska 95/97, 21-500 Biała Podlaska, Polska
Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych
ul. Krakowskie Przedmieście 30, 00-927 Warszawa, Polska
e-mail: maciusik1@uw.edu.pl

Abstract. Kruger National Park (Republic of South Africa) is one of the most attractive protected areas in Africa. It is distinguished by high recreation potential which stems from its rich biological diversity and efforts made by authorities at different levels in order to protect the area. At the same time, the area is accessible to tourists, even though there are limits as to the number of visitors allowed. Tourism in the Park bears the hallmarks of sustainable tourism.

Taking such steps in the African conditions may only be possible when the process is realised with full support of the local community who benefits directly from developing tourism and as a result makes efforts to prevent action harmful to the environment, such as poaching. And the actions taken by the local community are more effective than those of the authorities. Such an effectiveness is closely related to the awareness of the relation between the income and the quality of natural conditions in protected areas.

The paper focuses on the north-eastern part of Kruger Park located in the vicinity of Limpopo and Luvuvhu rivers. In the late 20th century the possession of the area was handed back to a Tsonga tribe, the Makuleke, that is the original pre-colonial inhabitants of the land. In the area where Zimbabwe borders on Mozambique, the Makuleke established recreation camps for tourists (Pafuri Camp) and training camps for nature-lovers and guides-to-be (EcoTraining's Kruger National Park Camp). The paper describes the solutions implemented by the Makuleke and their characteristic features, as well as aims to assess the effectiveness of such actions.

Słowa kluczowe: Pafuri Camp, Makuleke, Park Narodowy Krugera, Republika Południowej Afryki (RPA), turystyka zrównoważona

Key words: Pafuri Camp, Makuleke, Kruger National Park, South Africa, sustainable tourism

Wprowadzenie

Park Narodowy Krugera (RPA) to jeden z najbardziej atrakcyjnych obszarów chronionych w Afryce. Charakteryzuje się wysokim potencjałem rekreacyjnym wynikającym z ogromnej bioróżnorodności i z podejmowanych przez władze różnego szczebla wysiłków na rzecz ochrony tego obszaru. Jednocześnie nie jest to teren niedostępny dla turystów, choć liczba odwiedzających jest limitowana. Turystyka na terenie parku wykazuje więc cechy turystyki zrównoważonej.

Takie działania w warunkach afrykańskich mogą być możliwe jedynie przy akceptacji i współpracy lokalnej ludności. Artykuł dotyczy północno-wschodniej części Parku Krugera oddanej pod koniec XX w. we władanie

plemieniu Makuleke z ludu Tsonga. Makuleke zorganizowali tam obozy rekreacyjne dla turystów oraz szkoleniowe dla miłośników przyrody i potencjalnych przewodników. Taki model współzarządzania obszarami chronionymi może być powielany na innych obszarach, nie tylko w krajach afrykańskich.

Celem artykułu jest więc przedstawienie cech charakterystycznych organizacji turystyki na terenie Parku Narodowego Krugera oraz prezentacja udanej próby rozwoju ekoturystyki na najcenniejszych przyrodniczo fragmentach tego parku na terenach zarządzanych przez lud Makuleke.

Historia i potencjał rekreacyjny Parku Narodowego Krugera

Rys historyczny

Pod koniec XIX w. (w 1898 r.) świadomy wyjątkowych walorów przyrodniczych gubernator Republiki Transvaalu Paul Kruger, z inicjatywy parlamentarzystów J.L. van Wyka oraz R.K. Lovedaya, w południowej części obecnego terytorium Parku Narodowego Krugera (PNK), na południowy wschód od miasta Phalaborwa, utworzył Rezerwat Zwierzyny Sabie. Pierwotnym celem było ograniczenie polowań i ochrona malejącej populacji zwierząt. W 1903 r. na północ od Sabie utworzono kolejny rezerwat Shingwedzi.

Pierwsza duża, zorganizowana grupa turystów, pojawiła się w rezerwacie Sabie w 1923 r. Byli to uczestnicy kilkudniowej wyprawy kolejowej, którzy spędzili jedną noc w pobliżu mostu Sabie i odbyli pieszą wycieczkę po okolicy, starannie ochraniani przez uzbrojonych strażników. Wkrótce te wycieczki stały się tak atrakcyjne, że wykorzystano je do popularyzacji idei powiększania obszarów chronionych (Pienaar 1990). Dzięki temu w 1926 r. – z połączonych rezerwatów Sabie i Shingwedzi oraz przyległych farm parlament utworzył Park Narodowy Krugera (PNK). W 1927 r. otwarto park dla turystów, którzy zaczęli przybywać w zorganizowanych grupach autokarami. Liczba tychże rosła szybko: w 1927 r. – 3, 1928 r. – 180, 1929 r. – 850 (za: Stevenson-Hamilton 1993). W 1959 r. rozpoczęto budowę ogrodzenia, której celem było ograniczenie rozprzestrzeniania się chorób zakaźnych wśród zwierzyny, kłusownictwa i nielegalnej imigracji. Z terenu parku wysiedlono mieszkańców; w szczególności dotknęło to w 1969 r.

blisko półtora tysiąca przedstawicieli plemienia Makuleke (z ludów Tsonga) – mieszkańców tej ziemi od początków XVIII w., a zamieszkiwane przez nich obszary pogranicza z Zimbabwe (wówczas Rodezją Południową) i Mozambikiem wcielono do PNK (Steenkamp 2000). Makuleke przesiedlono ok. 70 km na zachód, gdzie powstały 3 nowe osiedla (Collins 2011). W 1996 r. prawomocnie uzyskali zwrot dawnych terenów, ale bez możliwości osiedlania się (Commission on the Restitution 1996).

W 2002 r. PNK połączono z parkami narodowymi Gonarezhou (Zimbabwe) i Limpopo (Mozambik) w Great Limpopo Transfrontier Park.

Fot. 1. Położenie Parku Narodowego Krugera (fot. M. Jędrusik)
Fig. 1. Location of Kruger National Park (photo by M. Jędrusik)

Potencjał rekreacyjny Parku Narodowego Krugera

Park zajmuje powierzchnię 19 485 km², jest rozciągnięty południkowo i ma około 360 km długości oraz w najszerszym miejscu blisko 65 km szerokości. Znajduje się po obu stronach zwrótnika Koziorożca. Wykazuje bardzo dużą bioróżnorodność, zwłaszcza faunistyczną. Według danych z 2007 r. doliczono się tam 147 gatunków ssaków, 507 gatunków ptaków, z tego 253 stale zamieszkujących ten obszar (en.wikipedia.org/wiki/Kruger_National_Park), 114 – gadów, 34 – płazów, 49 – ryb, 227 – motyli i 336 gatunków drzew (Tinker 2007). Populacja poszczególnych gatunków jest zmienna, z tendencją do wzrostu. W niektórych przypadkach przekracza optimum (np. optymalna ze względów środowiskowych liczba słoń jest oceniana na 8000).

Fot. 2. Baobab – przykład waloru przyrodniczego PNK (fot. M. Jędrusik)
Fig. 2. Baobab – one of the natural attractions of KNP (photo by M. Jędrusik)

Liczebność poszczególnych gatunków zaprezentowano w tabeli 1. Najbardziej pożądanymi przez turystów gatunkami są przedstawiciele tzw. Wielkiej Piątki, czyli zwierząt nie obawiających się spotkania z ludźmi i nie uciekających przed nimi (słoń, lew, lampart, nosorożec, bawół).

Tab. 1. Przybliżona populacja wybranych gatunków ssaków w PNK w 2007 r.

Tab. 1. The approximate population of selected species of mammals in KNP, 2007

Gatunek	Populacja
nosorożec czarny	300
nosorożec biały	3500
bawół	16 000
zebra	23 000
gepard	225
słoń	12 000
żyrafa	7000
antylopa impala	130 000
lampart	950
leW	2000

Źródło: Tinker (2007b)

Fot. 3. Stado bawołów nad Limpopo – przykład waloru przyrodniczego PNK (fot. M. Jędrusik)
Fig. 3. Herd of buffalo – one of the natural attraction of KNP (photo by M. Jędrusik)

Fot. 4. Mapa ułatwiająca odnalezienie zwierząt w PNK (fot. M. Jędrusik)
Fig. 4. Map enabling locating the animals in KNP (photo by M. Jędrusik)

Organizacja turystyki na terenie KNP – zasady ogólne

Na teren parku wjeżdża się przez jedną z 10 bram wjazdowych („gates”). Nieliczni turyści docierają tam dwuosobowymi awionetkami na kilka lądowisk w buszu w pobliżu obozów. Turyści mogą korzystać z 21 obozów („camps”) oraz 15 prywatnych obozowisk („Private Lodges”). Wjazd jest dopuszczalny dla pojazdów o masie do 4000 kg i o pojemności do 25 osób. Obowiązuje dzienny limit odwiedzających park, a wjazd jest płatny. Obowiązuje zakaz ruchu motocykli, zakaz palenia i polowania. Użycie telefonów komórkowych jest ograniczone do „gates” i „camps”.

Pafuri Camp – przypadek szczególny

Na terenach odzyskanych prawomocnie na północno-wschodnim skraju parku przez Makuleke powstał „contract park” o powierzchni ok. 24 000 ha. Udziałowcami po połowie zostali Makuleke oraz zarząd południowoafrykańskich parków narodowych (SAP).

Makuleke uzyskali prawa do „zrównoważonego” polowania oraz do rozwoju turystyki z udziałem podmiotów prywatnych. Nie bez trudności udało się powołać do życia Makuleke Small Business Support Company (SBSC), które miało status joint venture między: Makuleke Community Property Association (CPA) oraz przedsiębiorstwem turystycznym Wilderness Safari. Pierwsze dotacje na inwestycje na rozwój przedsięwzięcia uzyskano ze środków zewnętrznych (dotacje Gesellschaft Technische Zusammenarbeit), co pozwoliło na budowę podstawowej infrastruktury, wyposażenia i udogodnień. SBSC jest odpowiedzialna za planowanie, zarządzanie miejscowymi przedsiębiorstwami zajmującymi się rynkiem turystycznym, m.in. produkcją rolniczą (Wilderness Safaris Wildlife Trust 2008). Do Makuleke Community Property Association należy ziemia na terenie PNK i poza nim, natomiast Wilderness Safari otrzymało koncesję w Makuleke Contract Park i zbudowało tam obozowisko dla turystów, obsługiwane na miejscu w znacznej części przez przedstawicieli Makuleke. Marketingiem i organizacją przyjazdów zajmuje się natomiast Wilderness Safari (Benadie, Stein bd).

Fot. 5. Makuleke Contract Park (fot. M. Jędrusik)
Fig. 5. Makuleke Contract Park (photo by M. Jędrusik)

Fot. 6. Jeden z namiotów na terenie Pafuri Camp wraz z pomostem łączącym go z pozostałymi zabudowaniami (fot. M. Jędrusik)

Fig. 6. One of the tents in Pafuri Camp along with a platform connecting it to the rest of the buildings (photo by M. Jędrusik)

Pafuri Camp jest położony w najatrakcyjniejszej środowiskowo części PNK przy wodopoju dla zwierząt nad rzeką Luvuvhu. Znajduje się tam 20 zasilanych energią słoneczną, dobrze wyposażonych, wykwintnie umeblowanych namiotów (Pafuri East 7, Pafuri West 13) w stylu Meru, każdy z dwoma prysznicami, sejfem, łazienką z wodą bieżącą czerpaną ze studni głębinowej. Sześć z nich to namioty „rodzinne” – czteroosobowe. Namioty są połączone pomostami znajdującymi się 2 m nad gruntem, by zwierzęta mogły swobodnie przemieszczać się po okolicy.

Fot. 7. Wnętrze namiotu – sypialnia (fot. M. Jędrusik)

Fig. 7. Inside the tent – bedroom (photo by M. Jędrusik)

Gościom oferuje się:

- „game drives” – przejażdżki samochodami terenowymi (poranne, popołudniowe i wieczorne) na tereny niedostępne dla innych turystów w PNK – 4 godziny;
- „game walks” – spacer z przewodnikiem i eskortą (tropienie śladów zwierząt oraz „birdwatching” 1–4 godziny;
- wycieczki do osady Makuleke (tańce ludowe, posiłek tradycyjny);
- „sundowners” – serwowane na łonie natury o zachodzie słońca napoje, także alkoholowe;
- wyżywienie (dania lokalne; znaczna część serwowanych dań powstaje z produktów rolnych wytworzonych na polach Makuleke poza terenem PNK);
- możliwość korzystania z basenu.

Fot. 8. Element oferty turystycznej w Pafuri Camp – game walk (fot. M. Jędrusik)

Fig. 8. One the Pafuri Camp's tourist offer – game walk (photo by M. Jędrusik)

Fot. 9. Element oferty turystycznej w Pafuri Camp – sundowner (fot. M. Jędrusik)

Fig. 9. One the Pafuri Camp's tourist offer – sundowner (photo by M. Jędrusik)

Fot. 10. Przewodnik Makuleke prezentujący wyniki pozostawione przez kłusowników (fot. M. Jędrusik)

Fig. 10. A Makuleke guide points to snare set by poachers (photo by M. Jędrusik)

Fot. 11. Makuleke – pracownicy Pafuri Camp (fot. M. Jędrusik)

Fig. 11. The Makuleke – workers at the Pafuri Camp (photo by M. Jędrusik)

Makuleke Community Property Association oferuje ponadto możliwość skorzystania z noclegów typu *Bed&Breakfast* (dla 12 osób) w małej replice tradycyjnej wioski Makuleke, na południowy-zachód od Punda Maria Gate PNK, poza terenem parku narodowego (Ecotraining_Makuleke_Camp.pdf).

Wnioski

Wykorzystanie dla celów turystyki i rekreacji obszarów o nawet bardzo dużym potencjale nie należy do zadań łatwych. Nie sprzyjają temu m.in. sprzeczne interesy turystów, tubylców, przedsiębiorstw zewnętrznych, władz lokalnych i ponadlokalnych. Z kolei nadmierna eksploatacja takich terenów prowadzi do ich trwałego uszkodzenia i, związanego z tym, spadku wartości. Idea turystyki zrównoważonej zrodziła się właśnie ze świadomości takich ograniczeń. Jakże trudno jednak taką ideę zrealizować. Skalę trudności ilustrują liczne przykłady zarówno ze świata rozwijającego się, jak i rozwiniętego. Wszędzie okazuje się, że nawet najszlachetniejszych idei nie da się wprowadzić wbrew lokalnym mieszkańcom. Realizacja celu wymaga więc albo przesiedleń – w XXI w. coraz mniej popularnego i społecznie akceptowanego działania, albo kompromisu z mieszkańcami.

W Parku Narodowym Krugera próbowano obu strategii. Wysiedlenie czarnych Makuleke było możliwe dzięki apartheidowi, podobnie jak możliwe było ignorowanie opinii lokalnych w krajach o systemach totalitarnych. Park funkcjonował w ramach systemu organizowanego przez zarząd południowoafrykańskich parków narodowych. Nie ograniczało to jednak kłusownictwa, a zyski z „eksploatacji” najcenniejszych krajobrazowo fragmentów PNK był relatywnie małe. Przeprowadzona po zniesieniu apartheidu restytucja dawnych ziem przez Makuleke i stworzone tam przedsiębiorstwo turystyczne przyniosło korzyści zarówno Makuleke (dochody z działalności turystycznej, rolniczej, zatrudnienie, edukację), jak i środowisku przyrodniczemu znacznie lepiej chronionemu przez bezpośrednio zainteresowanych. Konflikt tubylcy/władza/turyści/ochrona przyrody przestał istnieć. Może to być wzorem dla rozwiązywania innych konfliktów interesów, nawet w odległych od Afryki obszarach, choćby dla planów rozszerzenia Białowieskiego Parku Narodowego.

Literatura

- Benadie M., Stein I. *bd. Safari&Adventure. Live adventure. Love the wild.*, b.m.w.
- Collins S. 2011. *The Makuleke Case Makulekecasepresentation.pdf* www.findthatdoc.com/.../download-documents-m (data dostępu 20.09.2012)
- Commission on the Restitution of land rights media statement on a claim by the Makuleke tribe on a portion of the Kruger National Park and other areas. South African Commission on Restitution of Land Rights. 06 August 1996. http://www.info.gov.za/speeches/1996/960812_0x70796.htm. (data dostępu 29.09.2012)
- Ecotraining_Makuleke_Camp.pdf* <http://www.ecotraining.co.za> (data dostępu 20.09.2012)
- Pienaar U. de V. 1990. *Neem uit die Verlede*, Sigma Pers, p. 640.
- Steenkamp C. 2000. *The Makuleke Land Claim. IIED Evaluating Eden Programme.* <http://hdgc.epp.cmu.edu/misc/IIED%20paper.pdf> (data dostępu 28.09.2012)
- Stevenson-Hamilton J. 1993. *South African Eden: The Kruger National Park 1902-1946.* Struik Publishers, Cape Town, p. 334.
- Tinker A. i L. 2007. *Kruger National Park Map. Animal, bird, snake identification*, Andy Tinker Photography, b.m.w.
- Tinker A. i L. 2007b. *Kruger National Park Guide & Map*, Andy Tinker Photography, b.m.w.
- Wilderness Safaris Wildlife Trust. 2008. *Wilderness, Rivonia*, p. 37.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Kruger_National_Park (data dostępu 28.09.2012)